

11. Полтавские епархиальные ведомости. – 1909. – №30.
12. Державний архів в Автономній республіці Крим (далі ДА АРК). – Ф.27. – Оп.1. – Спр.12601.
13. ЦДІА України. – Ф.442. – Оп.861. – Спр.312.
14. ЦДІА України. – Ф.274. – Оп.1. – Спр.3590.
15. ЦДІА України. – Ф.313. – Оп.2. – Спр.3125.
16. ДА АРК. – Ф.118. – Оп.1. – Спр.2525.
17. Державний архів Харківської області (далі ДАХО). – Ф.4. – Оп.157. – Спр.89.
18. ЦДІА України. – Ф.127. – Оп.1074. – Спр.922.
19. Центральний державний архів громадських об'єднань (далі ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2494.
20. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1647.
21. Центральний державний архів вищих органів влади та управління. – Ф.8. – Оп.3. – Спр.2873.
22. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1450.
23. ДА АРК. – Ф.27. – Оп.1. – Спр.13177.
24. ДАХО. – Ф.845. – Оп.2. – Спр.937.
25. Маслина. – Приложение второе. – 1913. – Февраль.

Ситарчук Р. А. Унифікація діяльності протестантів в період формування їх церковної організації в українських землях

В статті розглядаються важливі аспекти діяльності протестантських конфесій баптистів, євангельських християн і адвентистів сьомого дня в ході формування їх церковних організацій. Їх унифікація обумовлювалась общими истоками, сходством вероучения, одинаковым пространством и условиями развития в рамках политики властей. В каждой из конфессий она имела определенные особенности, однако сходство в общих факторах преобладало.

Ключевые слова: адвентисты сьомого дня, аспект, баптисты, євангельские християне, развитие, структура, унифікация, церковь.

Sitarchuk R. A. Unification of Protestants during the formation of their church organization in the Ukrainian lands

The article deals with important aspects of the Protestant denominations of Baptists, Evangelical Christians and Seventh-day Adventists in the formation of their church organizations. Their unification was determined by the common origins, the similarity of beliefs, the same space and the conditions of development of the policy of the authorities. In each of the denominations it had certain features, but the similarity in the common factors predominated.

Keywords: Aspect, Baptists, evangelicals, evolution, Seventh-day Adventists, structure, unification of the church.

УДК: 94:291.68(477.7)"1920/1930"

Є. О. Голощапова

ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ БАПТИСТСЬКИХ ГРОМАД У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО- ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ У 1920–30–х рр.

Стаття присвячена характеристиці основних напрямків діяльності громад євангельських християн-баптистів у період 1920–30-х рр. на матеріалах південноукраїнського регіону, таких як: внутрішньогромадська, благочинна, організація курсів підготовки професійних кадрів при громадах, забезпечення віруючих духовною літературою, участь в місцевих та всеукраїнських з'їздах баптистів. Доведено, що діяльність місцевих баптистських громад блокувалась радянської владою шляхом правових утисків та репресій, з метою не допущення посилення впливу баптистів на населення.

Ключові слова: баптистська громада, Південна Україна, місіонерство, правові утиски.

Зі встановленням у радянській Україні нової моделі церковно-державних відносин, формально заснованої на відокремленні церкви від держави, а реально спрямованої на побудову атеїстичного суспільства, розвиток та діяльність громад євангельських християн-баптистів упродовж 1920–1930-х рр. зазнав значних змін. Потужний позитивний імпульс, який отримали баптистські громади для розвитку свого потенціалу після прийняття «Декрету про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» у 1918 р., швидко згас, поступившись правовому та адміністративному тиску з боку держави.

Аналізуючи історіографію проблеми, варто зауважити, що характерними рисами досліджень 1920–1930-х років є невелика кількість фактичного, переважно загальносоюзного матеріалу, описовий характер робіт та тенденційний погляд на діяльність баптистів. З цієї методологічної позиції релігійні організації класифікувались як представники «буржуазного ладу», ворожі до нового – соціалістичного [1; 2]. З середини 1930-х рр. друкувалися в основному брошури та статті, що носили «викривальний» характер діяльності баптистів. Наприклад, благодійна діяльність баптистів розцінювалася лише як

засіб «заманювання» в громади, господарська як підміна «справжньої» колгоспної форми господарювання [3; 4; 5].

Радянські дослідницькі роботи кінця 1950-х – 1980-х рр. – подальший етап в історіографії українського баптизму. Дослідники З.В. Калінічева [6], Л.Н. Мітрохін [7] стали представниками нової формації вчених-релігієзнавців, роботи яких ґрунтувались на науковому аналізі проблеми. Особливо уваги заслуговує монографічне дослідження Л.Н. Мітрохіна «Баптизм», що висвітлює різноманітні аспекти життя конфесії, зокрема діяльність громад. У монографії З.В. Калінічевої висвітлюються місіонерська та господарська діяльність баптистських громад. Звичайно, характерною рисою більшості праць цього періоду є їх заідеологізованість, але зважаючи на цю методологічну позицію авторів, сучасні дослідники можуть використовувати широкий фактичний матеріал, на якому побудована більшість робіт.

У сучасній історіографії питання діяльності місцевих баптистських громад висвітлено побіжно, як правило автори характеризують її на рівні всеукраїнському – взагалі братства, об'єднань, союзів тощо [8-16].

Запропонована стаття має на меті охарактеризувати основні напрями діяльності громад євангельських християн-баптистів на південноукраїнському рівні та проаналізувати їх ефективність протягом зазначеного періоду.

Джерельною базою статті виступають документи місцевих та центральних органів влади: звіти про розвиток сектантського руху, протоколи присутніх на баптистських з'їздах представників влади; документи, продюзовані самими громадами: звіти про діяльність, протоколи зборів, фінансова документація. Цінне фактологічне підґрунтя статті становлять публікації журналу «Баптист України» (1926–1928).

Серед напрямків діяльності громад євангельських християн-баптистів у 1920–1930-х рр. можемо виділити такі: внутрішньогромадська, благодійна діяльність, організація курсів підготовки професійних кадрів при громадах, забезпечення віруючих духовною літературою, участь в місцевих та всеукраїнських з'їздах баптистів.

Внутрішньогромадську діяльність – молитовні зібрання, виконання обрядів, місіонерство – можна визначити як головну сферу функціонування громад. Типовим є звіт про діяльність громади євангельських християн-баптистів с. Скельки Василевського району Запорізького округу за 1925 р. до місцевого райвиконкому. «Проведено 47 молитовних зборів. Влаштувалися збори з метою просвітницько-релігійною по укріпленню віри, проводилися компанії благовістя Євангелія» [17, арк.9.].

У 1920-ті рр. спостерігаємо парадоксальну ситуацію. Можливість легального проведення широкої євангелізаційної роботи серед населення на початку 20-х рр. призвела до появи двох протилежних тенденцій: з одного боку – збільшила кількість адептів, з іншого – відвернула увагу проповідників від роботи над підвищенням рівня духовного розвитку громад.

Наприклад, типовим є рішення з'їзду Одеського обласного об'єднання, який пройшов у лютому-березні 1926 р., про духовне оздоровлення громад: «створити духовну комісію зі складу пресвітерів, благовісників, старших досвідчених братів та представника Всеукраїнського об'єднання баптистів для відвідань громад з метою їх духовного оздоровлення; всі керівники громад мають ретельно оберігати чистоту церкви та нещадно виключати віруючих, що порушують правила; влаштувати духовні братерські з'їзди з запрошенням на них союзних благовісників; влаштувати при будь-якій громаді раз на рік біблійні збори для навчання співів із запрошенням досвідчених братів» [18, арк.10].

На початку 1930-х рр., коли все сильніше відчувався адміністративний тиск на громади, баптисти обмежували проведення молитовних зборів. Наприклад, Гросулівська громада на Одещині збиралась лише два рази на тиждень [19, арк.3].

Виконання обрядів та місіонерське служіння здійснювали служителі баптистських громад. Виключне право, закріплене статутом, на проведення обрядів, визначених віровченням баптистів, мали пресвітери громад. Однак, обряди, які мали не тільки духовне, а й соціальне значення, такі як обряд хрещення, вінчання, поховання, не могли бути здійснені пресвітером без їх попереднього юридичного оформлення в місцевих органах ЗАГС. В разі не виконання цієї умови, пресвітера чекала відповідальність, передбачена карним Кодексом УСРР, ст.128 [20, арк.152]. Наприклад, пресвітер Софіївської громади баптистів Ново-Миколаївського району Запорізької округи Котелевський надавав відповідну підписку про виконання обрядів хрещення, поховання, вінчання тільки після їх реєстрації в органах РАГС [20, арк.152].

Особливо жорстко місцеві органи влади контролювали «правильність» виконання баптистськими пресвітерами обряду хрещення, як одного з найбільш публічних та урочистих.

У досліджуваній період проведення обряду хрещення потребувало спеціального письмового, кожен раз нового дозволу з боку місцевих державних органів влади. Так, Миколаївський окрвиконком, спираючись на відповідний циркуляр НКВС попереджав, що громада має подати заяву до місцевого адмінвідділу або райвиконкому за 7 днів до проведення обряду хрещення [21, арк.38]. Дозвіл

видавався за умови виконання громадою всіх вимог, які ставили державні органи влади, а також інструкцій, розпоряджень, які надсилав НКВС.

Звичайно, цей обряд відрізнявся особливою урочистістю і для його проведення обирались вихідні або святкові дні, в які могли зібратися всі члени громади та гості з інших громад, невіруючі. Влада зі свого боку вбачала в процесі проведення обряду хрещення тільки агітаційний бік: «звичайне відправлення культу – обряд хрещення, переходить у форму молитовного зібрання, яке широко використовується для завербування нових членів та агітації взагалі» [22, арк.122].

За спостереженням співробітників одного з районних виконавчих комітетів на Одещині, зацікавленість населення громадою баптистів значно зросла після проведення віруючими публічного хрещення [23, арк.229].

Губернські адмінвідділи на своїх засіданнях зазначали, що «ліквідками не повинні припускати звершення сектантських хрещень на відкритому місці, тільки в зачиненому приміщенні, краще всього в звичайному місці сектантських молитовних зібрань» [24, арк.9].

У 1924 р. з'явилась чергова інструкція НКВС до місцевих губернських адмінвідділів по ліквідкому, в якій визначались додаткові вимоги до надання дозволів релігійним громадам на проведення обряду хрещення. Так, не дозволялось проведення обряду хрещення у святкові дні, місце проведення мало бути ізольованим; обряд міг виконуватись одночасно тільки над членами однієї громади або групи, певної місцевості, де проходить обряд; приїжджі пресвітери для проведення обряду мали бути зняті з обліку в місці свого проживання [22, арк.122].

У березні 1925 р. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило рішення про встановлення негласного нагляду з боку місцевих органів влади за проведенням «сектантських» обрядів з метою недопущення порушення віруючими інструкцій.

Кожен проповідник виконував свій прями́й обов'язок не тільки в рідній громаді, але й за її межами, підтримуючи таким чином духовні зв'язки між громадами. Проте, центральна влада обмежила діяльність благовісників районом діяльності громади, в якій вони були зареєстровані.

Наприклад, Жеребецька громада Василевського району Запорізького округу мала 9 включених до неї громад і груп, які надсилали до неї своїх благовісників, і правління громади розподіляло їх по району. Так, у січні 1926 р., проповідники від Копанської громади – Степан Яланський та від Ново-Андріївської групи – Роман Яриш направлялись до Камишевахської, Новоселовської, Ново-Василівської та Куприянівської громад, проповідник Богуславської громади Ісідор Соловій – до Копанської громади, а другий проповідник Копанської громади – Олександр Лудан – до Богуславської [25, арк.19]. Треба зауважити, що ці благовісники, направляючись до визначеної громади або групи євангельських християн-баптистів, працювали не тільки з віруючими але й проповідували серед невіруючого населення означеної місцевості.

Діяльність благовісників мала виключно важливе значення, адже завдяки палким проповідям місіонерів поставали нові громади, духовно укріплювались та розвивались старі. Детально цей процес, в тому числі і на Півдні України описав в своїй книзі «Наметова місія» баптистський проповідник початку ХХ ст. Н.І. Салов-Астахов. Наприклад, як зазначає автор, працівники місії мали у 1921 р. велике зібрання у с. Солодка Балка Орхівського району на Запоріжжі [26, с.108], в результаті була створена громада, згадки про яку знаходимо в архівних джерелах 1920-х рр. та історіографії [14, с.102].

Подібна практика давала свої плоди і пізніше. Наприклад, як зазначає В. Домашовець, «...завдяки духовній праці по різних селах постало чимало баптистських громад. В подібний спосіб постали громади в Миколаївському районі, в селі Києвець 1923 р., в м. Миколаєві й у селі Турадах 1927 р.» [8, с.46].

Проте, проповідницька діяльність була пов'язана з багатьма труднощами. По-перше, це матеріальний аспект, і по-друге, як ми вже зазначали, постійне втручання влади, яка обмежувала діяльність проповідників чисельними бюрократичними перепонами.

Обмеження діяльності проповідників мало суттєві наслідки для громад, адже баптисти втрачали можливість розповсюджувати своє віровчення і, відповідно, поповнювати громади. Замість вільної пропаганди благовістя зводилось до індивідуальних бесід з потенційними віруючими, що відповідно звужувало можливість для розвитку громад [27, арк.12].

Ще одним напрямком діяльності громад євангельських християн-баптистів була підготовка професійних кадрів. При цьому зазначимо, що цей вид діяльності не можна вважати характерним для всіх громад, це скоріше поодинокі приклади, проте доцільно згадати і про них для розуміння потенційних можливостей діяльності на місцевому рівні.

Отже, на початку 20-х рр. ХХ ст., на Україні існувала система підготовки проповідників на біблійних курсах, не тільки у великих містах, а й на периферії. Наприклад, у 1922 р. випускник Лодзинської семінарії З.Г. Гавриленко організував біблійні курси на хуторі Петроострів Херсонської губернії [28, с.12]. Підготовку керівників хору та оркестру здійснювали спеціальні регентські курси в Одесі, які працювали в 1919, 1921, 1926 рр. [28, с.11]. На округовому з'їзді Запорізьких громад у 1925 р. віруючі з

огляду на потреби громад, зазначали про необхідність створення подібних курсів і у м. Запоріжжя [29, арк.40]. В середині 1920-х рр. працювали біблійні курси у Дніпропетровську [30, арк.9]. Крім того, організовувались біблійні курси при громадах, навчання на яких тривало біля місяця [29, арк.41].

Наприкінці 1920-х рр. подібний спосіб підготовки служителів був заборонений владою. Крім того, так і не відкрились 3-річні курси для проповідників у Харкові. Останніми у 1929 р. були закриті московські стаціонарні курси Союзу баптистів, розраховані на 3 роки [28, с.12].

Отже, створити низку навчальних закладів у 1920-1930-х рр., підготовка в яких була б доступною широкому колу віруючих, вітчизняному баптистському братству не вдалось, тому нестача професійно підготовлених кадрів залишалась хронічною проблемою, особливо на місцях.

Одним з напрямів діяльності місцевих баптистських громад було забезпечення віруючих друкованою літературою. Без ознайомлення зі Святим Письмом людина, як правило, не могла прийти до євангельського руху, а тим більше стати справжнім християнином. Переважну більшість Біблій українські протестанти отримували як допомогу з-за кордону від міжнародних видавничих організацій, наприклад, Британського біблійного товариства [31, арк.86зв.], що мали дозвіл на поширення Біблій у Російській імперії ще з 1907 р. Всеросійський союз баптистів отримав від цих товариств у 1922 р. 50000 Біблій. Певна їх кількість, переважно за іноземні кошти, друкувалася в Україні. Із них лише порівняно невелика частина – українською мовою [16, с.100]. До того ж у більшості випадків переклад був застарілим (зробленим ще у другій половині XIX ст.). Про це неодноразово наголошував один із лідерів баптистів І.А. Кмета-Єфимович. У 1927 р. на сторінках «Баптиста України» він писав: «Старий переклад Куліша, Пулюя та інших не відповідає сучасним вимогам... Наш народ і досі не має Святої Біблії у такому перекладі, який би задовольнив вимоги українців на Радянській Україні... Доводиться знову підтвердити, що друкувати Святе Письмо треба на Радянській Україні, бо наше церковне життя ще мало, порівнюючи, українізоване» [32, с.41].

Великі громади, що налічували більше 200 членів і мали достатні кошти, такі як, наприклад, Жеребецька громада Василівського району Запорізького округу, в середині 20-х рр. володіли солідними зібраннями релігійної літератури. Наведемо кілька позицій списку цього зібрання: «Життя та Вчення Ісуса Христа – 3 прим.; Короткий огляд змісту Біблії – 1 прим.; Щоденне біблійне читання – 3 прим.; Збірка духовних пісень – 2 прим.; Подорож пілігрима до Небесної країни – 1 прим.» [25, арк.16].

Проте, бібліотеки з релігійною літературою були доступні далеко не всім громадам, і були скоріше виключенням, ніж правилом. Так, миколаївські громади у середині 1920-х рр. практично не отримували нової літератури. Лише на початку 1920-х рр. було зафіксовано незначне надходження літератури з Німеччини [27, арк.12].

У звіті адмінвідділу Одеського окрвиконкому за 1927-1928 рр. зазначалось, що більшість сектантських об'єднань району розповсюджують журнали релігійного характеру, Біблії та Євангелія, що одержують з-за кордону. Також наголошувалось на кількісному зростанні сект і відповідно намаганні їх керівників збільшити наклад друкованої літератури, щоб задовольнити потреби не тільки віруючих, а й розповсюджувати друковану продукцію серед населення [19, арк.50].

Важливим напрямком діяльності громад євангельських християн-баптистів була благодійницька робота. Матеріальна допомога надавалась як членам громад, так і всім, хто потребував її, у міру можливостей громади. Допомога могла бути надана у грошовому вигляді або натуральному. Збори пожертв, як правило, проходили на молитовних зібраннях, а кошти записувались до прибутково-видаткових книг, також заносились до книг відомості про їх витрати. Наприклад, Одеська громада євангельських християн-баптистів у 1926 р. збрала для допомоги своїм членам 181 карб. 21 коп., витратила – 162 карб. 91 коп. [33, арк.17].

Також, поглянувши на звітну документацію громад, ми обов'язково побачимо в статтях видатків – кошти, витрачені на благодійницьку діяльність або допомогу бідним. Так, Жеребецька громада, за перше півріччя витратила на допомогу бідним – 75 р. 87 коп. [25, арк.14].

Грошову допомогу, як правило практикували міські громади, в свою чергу, в сільській місцевості переважала натуральна допомога, наприклад, зерном [34, арк.92.зв].

Допомога надавалась не тільки членам громад, але й тим, хто мав в ній потребу найбільше. Наприклад, у Пришибському районі Мелітопольської округи баптисти надали грошову допомогу родинам, постраждалим від пожежі [34, арк.94].

Благодійницька діяльність, як правило, реалізовувалась у формі братської допомоги і носила неорганізований характер. Налагодити систему регулярної допомоги баптистські громади могли тільки за наявності постійного і досить потужного бюджету. Але, як свідчать документи, пожертви на користь громад були нерегулярними та нерівнозначними, залежали від матеріального становища її членів. Відсутність врожаю, високі податки, голод і т.д. не дозволяли утримувати громаду.

Місцева влада блокувала благочинну діяльність баптистів, оскільки розглядала її виключно як засіб пропаганди. Так, Херсонський адмінвідділ виступав з ініціативою до адмінвідділу НКВС дозволити збори грошей на благодійність лише в тих громадах, які мають спеціальні молитовні будинки та несуть державні видатки [34, арк.82-83]. Але проблема полягала в тому, що більшість

південноукраїнських баптистських громад не мала спеціальних молитовних будинків [36, арк.19-128] і практично не володіла культовим майном.

Однією з суттєвих сфер діяльності місцевих громад вважаємо участь у розбудові Всеукраїнської організації баптистів, шляхом організації та участі у регіональних та Всеукраїнських з'їздах.

Процес об'єднання місцевих баптистських громад в єдину організацію розпочався наприкінці XIX ст. і досяг свого апогею у 1920-х рр. Першочергову роль в процесі становлення всеукраїнської організації зіграло проведення низки з'їздів.

Перший Всеукраїнській з'їзд баптистів проходив з 1 по 8 жовтня 1918 року в Києві. Під час зібрання було прийнято Устав церков та проект віросповідного закону, тобто основні документи життя та діяльності українських баптистських громад.

У травні 1921 р. відбувається черговий Всеукраїнський з'їзд баптистів у Єлизаветграді, на якому були присутні 120 представників громад. На цьому з'їзді було проголошено створення Всеукраїнського союзу баптистів з центром у Києві. Головою Союзу було обрано Д. Правовєрова, керівника київської громади.

На третьому з'їзді, який відбувся в Києві у 1922 році було вирішено ввести Всеукраїнський союз в склад Всеросійського союзу баптистів. Згадаємо, що 1922 рік був роком створення СРСР, тому рішення Третього всеукраїнського з'їзду ще раз підкреслює думку про те, що віруючі не можуть бути поза процесів, що відбуваються в суспільстві [13, с.214].

У 1922 р. в Харкові відбувся черговий з'їзд. Його рішення стосувалися переважно зміцнення національного союзу, підготовки кадрів проповідників з місцевого населення, створення біблійних курсів, влаштування друкарні для випуску духовної літератури українською мовою.

Перебування в складі Всеросійського союзу мало для українських баптистів не тільки позитивні, але й негативні наслідки, пов'язані з неможливістю оперативного керівництва українськими громадами з московського центру. Баптисти України знову повернулись до ідеї створення власного союзу, функціонування якого дозволило б більш оперативно реагувати на процеси у внутрішньому житті громад та координувати їх діяльність.

На Четвертому всеукраїнському з'їзді баптистів, який проходив з 12-17 травня 1925 р. в Харкові, було ухвалено рішення про створення Всеукраїнського союзу баптистів, зберігаючи при цьому «повну єдність духу в союзі миру» зі всіма баптистами Радянського Союзу. Мова не йшла про якісь сепаратні тенденції, створення українського союзу було відповіддю на «нестатки громад в ефективній допомозі». Згідно зі статутом Всеукраїнського об'єднання баптистів до його складу увійшли об'єднання віруючих, що називали себе баптистами або євангельськими християнами-баптистами [37, арк.11].

Відразу ж було обрано Правління, яке очолив Андрій Костюков, відомий пресвітер Єлизаветградської громади. «При Правлінні функціонувало шість відділів: благовістя, видавництва, підготовки благовісників та регентів, фінансовий, юридичний та організаційно-статистичний» [13, с.215].

На пленумі, який пройшов після з'їзду, було обрано дванадцять старших пресвітерів, що мали керувати регіональними об'єднаннями громад. Також старші пресвітери мали провести в своїх регіонах двох-трьохтижневі духовно-повчальні біблійні збори для пресвітерів місцевих громад та проповідників [13, с.215].

На 1926 р. на території Південної України існували Миколаївське, Одеське, Запорізьке, Мелітопольське, Бердянське обласні об'єднання баптистів [38, арк.177]. Питання про організацію обласних об'єднань місцеві баптисти приймали самостійно на регіональних з'їздах. Наприклад, Запорізьке округове об'єднання громад та груп баптистів було створене на першому Запорізькому округовому з'їзді, що проходив з 26 по 28 листопада 1925 р. [29, арк.40].

На п'ятому Всеукраїнському з'їзді баптистів у 1928 р. підкреслювалась важливість та ефективність роботи обласних об'єднань. Представники з'їзду пов'язували це з близькістю обласних правлінь до громад, і, відповідно, тісною співпрацею з вирішення тих чи інших питань [39, с.35].

На всіх всеукраїнських з'їздах баптистів були присутні представники південноукраїнських громад – від одного до кількох віруючих найбільших громад. Питання представництва на з'їздах вирішували на обласних зборах місцеві громади.

На Всеукраїнському з'їзді у 1925 р. південноукраїнські баптистські громади представляли: від Одеського регіону – Комаров Т.І., Миколаївського – Безушко Т.Ф., Воскресенського району (Запоріжжя) – Загора Д.Ф., Мелітопольського – Цаюков І.С. та Кубатченко С.С. [40, с.13]. Іноді представляли інтереси місцевих громад обирали тих самих осіб. Так, на Всеукраїнському з'їзді у 1928 р. з 11 представників від усієї України південноукраїнські регіони представляли: Одеський – Щукін П.Е., Миколаївський – Безушко Т.Ф., Мелітопольський – Цаюков І.С. і Запорізький – Драний А.К. [39, с.35].

Окрім Всеукраїнських, протягом 1920-х рр. баптисти постійно проводили обласні з'їзди, на яких вирішувались нагальні проблеми братства.

Провести регіональний з'їзд євангельські християни-баптисти могли тільки з письмового дозволу місцевих органів влади, які, в свою чергу, могли видати такий після отримання дозволу від Наркомату

Внутрішніх Справ УСРР. Саме в діловодстві НКВС збереглися копії цих дозволів, копії протоколів регіональних з'їздів та звіти представників місцевих адмінвідділів, які обов'язково були присутніми на з'їздах.

Аналіз цього листування дозволяє побачити, наскільки щільним був контроль влади за проявами релігійної активності євангельських християн-баптистів.

Запит об'єднань певної території на проведення з'їзду подавався до місцевих адмінвідділів за кілька тижнів, обов'язковим було подання порядку денного та зазначення кількості представників громад на з'їзді. Кожне питання порядку денного мало бути затверджено в НКВС, не допускалось обговорення на з'їздах питань, не узгоджених з владою, контролював цей процес представник місцевої влади на з'їзді.

Зокрема, привертає увагу листування між адмінвідділом Миколаївського окружного виконавчого комітету та НКВС з приводу обласного з'їзду баптистів, яке, до речі, йшло під грифом «таємно». Так, старший інспектор у справах культу Рудіна та начальник адмінвідділу НКВС Гаврилін в листі до Миколаївського окружного адмінвідділа вимагають: «негайно дати пояснення, з яких міркувань Вами було допущено до обговорення на обласному з'їзді баптистів тих питань, які не були зазначені в надісланій до Вас і затвердженій НКВС програмі з'їзду?» [37, арк.3].

Через присутність на з'їздах представників влади багато питань, що стосувались життєдіяльності громад, залишались поза обговоренням, що, в свою чергу, призводило до порушення комунікативного зв'язку між громадами та шкодило розвитку євангельсько-баптистського руху взагалі.

Аналізуючи протоколи з'їздів, можемо визначити кілька основних проблем, які найчастіше обговорювались представниками баптистських громад, як на районному, окружному, так і на обласному рівнях.

Як правило в перший день з'їзду затверджувалась програма: звіти представників Всесоюзного та Всеукраїнського об'єднань баптистів, питання благовістя, матеріального служіння, доповіді з місць та ін.

Одними з найбільш проблемних поставали проблеми матеріального служіння. Питання нестачі коштів та заохочення віруючих до більш активного жертвування постійно виступали предметом обговорення на з'їздах [18, арк.11].

Також звернемо увагу на питання зв'язку місцевих громад з Правлінням Всеукраїнського об'єднання євангельських християн-баптистів. Обов'язково на кожному з'їзді звучала доповідь представника Правління про стан справ у братстві, звіт про діяльність центрального Правління, обговорювались потреби братства взагалі та окремих громад. Записи в протоколах свідчать, що спілкування часто було досить напруженими через брак можливостей для налагодження повноцінного зв'язку між регіонами та центром.

Так, доволі гострими були обговорення питань благовістя на Миколаївському обласному з'їзді, який проходив у 1926 р., та Одеському обласному з'їзді 1927 р. Звучали думки про те, що «у всіх громадах та групах відчувається потреба в благовісниках, особливо союзних, яких в багатьох громадах навіть не бачили» [18, арк.73зв], «браття з Центру не можуть собі дозволити бути «аристократами», відвідуючи тільки окружні центри і не знаючи сільських братів» [37, арк.66].

Привертає увагу питання про ставлення до інших конфесій. Особливо гострим воно стало в період активної діяльності п'ятидесятників, які негативно впливали на громади євангельських християн-баптистів.

Окремо можна виділити питання взаємовідносин зі світською владою. Майже на кожному з'їзді представники громад дякували радянській владі за можливість реалізації своїх релігійних потреб. Незважаючи на це, навіть в протоколах, які в принципі писались на вимогу влади, фіксувались випадки «непорозумінь» між місцевою владою та громадами, які самі громади пояснювали необізнаністю місцевих влад з віровченням та організацією баптистських громад.

Протоколи з'їздів фіксують неодноразове звернення до дискусійного питання про військову повинність. Навіть в 1927 р. ця проблема не була вирішена однозначно всіма баптистськими громадами, про що свідчать наступні рядки протоколу з'їзду баптистів Одеського обласного об'єднання: «з'їзд відмічає, що деякі брати невірно тлумачать резолюцію 26 Всесоюзного з'їзду баптистів і цим вносять неспокій в наші лави, а тому наш з'їзд підкреслює що Всесоюзний з'їзд доволі чітко заявив про визнання баптистами військової служби в Червоній Армії, як у мирний час, так і під час війни, на рівних з усіма громадянами країни» [37, арк.45].

На з'їздах представників баптистських громад розглядалися також і питання обрання благовісників, переобрання членів обласного Правління, влаштування регентських та біблійних курсів, відвідання проповідниками сусідніх громад, організації нових громад. Також на розгляд виносили питання, які громада не могла вирішити одностайно, наприклад, на Одеському обласному з'їзді 1926 р. зустрічаються рішення, які носять характер пояснення або рекомендації, наприклад: «члени баптистських громад, які мають виноградники, виноград мають продавати ягодами, на крайній випадок, можна зробити вино, але безалкогольне» [18, арк.13].

Окрім обласних та всеукраїнських з'їздів українські баптисти брали участь у всесоюзних та світових зборах єдиновірців. Проте з 1928 р. органи влади перестали надавати баптистам дозволи на проведення з'їздів.

Таким чином, процес об'єднання баптистських громад в єдину структуру, що розпочався наприкінці XIX ст. шляхом проведення низки з'їздів, досяг своєї мети у створенні Всеукраїнського об'єднання баптистів.

Проте, вже у 1930 р. структура Всеукраїнського об'єднання баптистів під тиском тоталітарної влади зазнала краху. Відсутність центру змушувала місцеві громади самотужки відстоювати свої інтереси, призводила до розпорошеності, ізоляції та розриву зв'язків між громадами, фактично повертаючи конфесію на рівень секти, залишаючи беззахисною перед обличчям утисків та репресій.

Отже, ефективність діяльності місцевих громад безумовно залежала від сукупності внутрішніх та зовнішніх обставин. Наша розвідка доводить, що зовнішній тиск з боку влади, наростаючий протягом досліджуваного періоду призвів до блокування фактично усіх напрямів діяльності громад, окрім безпосередньо релігійної, але навіть її обмежив стінами молитовних будинків. Вважаємо, що внутрішні проблеми братства, такі як нестача професійних кадрів, певний духовний спад у середині 1920-х рр. теж впливав на ефективність діяльності громад, проте баптисти мали достатньо потенційних можливостей для їх подолання. Проте подолати зовнішній тиск громадам, що залишились без всеукраїнського об'єднання, було вкрай важко. Фактично діяльність громад ізолювалась до рівня підпільної роботи.

Подана стаття не претендує на вичерпний розгляд запропонованої тематики. Подальшого дослідження потребують, зокрема, такі питання, як господарська діяльність баптистських громад та її внесок в економічний розвиток регіону, спільна діяльність з представниками інших протестантських конфесій та населенням, визначення наслідків блокування владою діяльності баптистських громад на її розвиток у подальшому.

Джерела та література

1. Кандидов Б.П. Религиозная контрреволюция 1918-1920 гг. и интервенция / Б.П. Кандидов. — М. : Безбожник, 1930. — 198 с.
2. Клибанов А.И. Классовое лицо современного сектантства / А.И. Клибанов. — Л. : Атеист, 1928. — 205 с.
3. Галактионов М. Классовый враг под сектантской личиной / М. Галактионов. — М.; Л.: б.и, 1930. — 46 с.
4. Нестеровский К. Як колективізація нищить релігію / К. Нестеровский. — Х. : СББ, 1930. — 120 с.
5. Чудновцев М. Церковники и сектанты в борьбе против колхозов / М. Чудновцев. — М. : Молодая гвардия, 1931. — 140 с.
6. Калиничева З.В. Социальная сущность баптизма. 1917-1929 / З.В. Калиничева. — Л. : Наука, 1972. — 140 с.
7. Митрохин Л.Н. Баптизм / Л. Н. Митрохин. — М. : Политиздат, 1974. — 263 с.
8. Домашовець В. Український євангельсько-баптистський рух в його 150 літній ювілей 1852-2002 / В. Домашовець. — Морріс-Плейс ; Луцьк, 2002. — 96 с.
9. История евангельских христиан-баптистов в СССР. — М. : ВСЕХБ, 1989. — 623 с.
10. Кравченко П.А. Протестантські об'єднання в Україні у контексті соціальної політики більшовиків: 20–30-і роки ХХ ст. / П.А. Кравченко, Р.А. Сітарчук. — Полтава : АСМІ, 2005. — 211 с.
11. Любашенко В.І. Історія протестантизму: Курс лекцій / В.І. Любашенко. — К. : Поліс, 1995. — 350 с.
12. Протестантизм в Україні. Ранній протестантизм. Пізній протестантизм. Баптизм. Т.5. Історія релігії в Україні : У 10 т. / НАН України; Інститут філософії ім. Г.Сковороди. Відділення релігієзнавства / Під ред. проф. А.М. Колодного. — К. : Український Центр духовної культури, 2002. — 428 с.
13. Решетников Ю.Е. Обзор истории евангельско-баптистского братства в Украине / Ю. Е. Решетников. — Одесса : Богомыслие, 2000. — 246 с.
14. Савинский С.Н. История евангельских христиан-баптистов Украины, России, Белоруссии (1917-1967) / С.Н. Савинский. — СПб.: Библия для всех, 2001. — 425 с.
15. Савинский С.Н. История русско-украинского баптизма / С.Н. Савинский, Ю.Е. Решетников. — Одеса : Богомыслие, 1995. — 345 с.
16. Сітарчук Р.А. Діяльність протестантських конфесій у Радянській Україні в контексті її державної політики (20-30-і рр. ХХ ст.): дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 09.00.11 / Сітарчук Роман Анатолійович. — Полтава, 2001. — 222 арк.
17. Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО). — Ф. Р.316. — Оп. 3. — Спр. 94.
18. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО). — Ф.5. — Оп.2. — Спр.2183.
19. ЦДАВО. — Ф.5. — Оп.3. — Спр.1636.
20. ДАЗО. — Ф. 316. — Оп. 3. — Спр. 120.
21. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). — Ф. Р.118. — Оп. 2. — Спр. 50.
22. ДАМО. — Ф. Р.118. — Оп. 2. — Спр. 8.
23. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). — Ф. Р.3865. — Оп. 1. — Спр. 12.
24. ЦДАВО. — Ф.5. — Оп.2. — Спр. 199.
25. ДАЗО. — Ф. Р.316. — Оп.3. — Спр. 86.
26. Салов-Астахов Н.И. Палаточная миссия. Исторический очерк начала 20-го века / Н. И. Салов-Астахов. — Запорожье : Пилигрим, 2006. — 160 с.

27. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО). — Ф. 1. — Оп.20. — Спр.2007.
28. Решетніков Ю.Є. З історії євангельсько-баптистської освіти / Ю. Є. Решетніков // Людина і світ. — 2002. — січень. — С. 10-13.
29. ДАЗО. — Ф. Р.316. — Оп.3. — Спр.20.
30. Державний архів Херсонської області (далі – ДАХО). — Ф. Р.3727. — Оп. 1. — Спр. 238.
31. ДАОО. — Ф. Р.3865. — Оп. 1. — Спр. 39.
32. Кмета-Єфимович І. Неодкладна справа у новому році / І. Кмета-Єфимович // Баптист України. — 1927. — № 1.
33. ДАОО. — Ф. Р.3865. — Оп. 1. — Спр. 28 «к».
34. ЦДАВО. — Ф. 5. — Оп.2. — Спр.2166.
35. ДАЗО. — Ф. Р.316. — Оп.3. — Спр. 33.
36. ЦДАВО. — Ф. 5. — Оп.2. — Спр.2170.
37. ЦДАВО. — Ф. 5. — Оп.3. — Спр.264.
38. ДАХО. — Ф.Р.845. — Оп.2. — Спр.937. — Арк.177 // Електронна християнська бібліотека «История Евангельского движения в Евразии. Материалы и документы». — Диск 3.0.
39. Пятый Всеукраинский съезд христиан баптистов // Баптист України. — 1928. — № 7. — С. 35.
40. Запись заседаний 4-го Всеукраинского съезда баптистов 12-15 мая 1925 г.

Голощапова Е.О. Основные векторы деятельности южноукраинских баптистских общин в контексте социально-политической ситуации в 1920–30-х гг.

Статья посвящена характеристике основных направлений деятельности общин евангельских христиан-баптистов в период 1920–30-х гг. на материалах южноукраинского региона, таких как: внутриобщинная, благотворительная, организация курсов подготовки профессиональных кадров при общинах, обеспечение верующих духовной литературой, участие в местных и всеукраинских съездах баптистов. Доказано, что деятельность местных баптистских общин блокировалась советской властью путем правовых притеснений и репрессий, с целью недопущения усиления влияния баптистов на население.

Ключевые слова: баптистская община, Южная Украина, миссионерство, правовые притеснения

Goloshchapova E.O. The main vectors of the South-Ukrainian Baptist congregations in the context of socio-political situation in the 1920–30s.

The article is devoted to the characteristic of the basic activity's trends of evangelical Christians-Baptists communities during 1920–1930 years on such materials of southern Ukraine's region, as: intracommunal, charity, organization of preparation's rates of the professional staffs at communities, provision of believers with the spiritual literature, participation in local and general Baptist's congresses. It is proved, that activity of local Baptist communities was blocked by the Soviet authority by legal oppressions and reprisals, with the purpose not to allow the strengthenings of Baptists influence on the population.

Keywords: a Baptist community, Southern Ukraine, missionary work, legal oppressions.

УДК: 94:284.57(477)"1920/1950"

I. В. Саламаха

ЗАСНУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН П'ЯТИДЕСЯТНИКІВ–СІОНІСТІВ В УКРАЇНІ (1920–1950–ТІ РР.)

У статті досліджується діяльність євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів в Україні у 1920-1950-х рр. На підґрунті архівних матеріалів та спогадів віруючих виявлено причини заснування даного руху, ідеологія. Показано спроби керівників євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів як можна ширше розповсюдити свої ідеї в Україні і Росії, та їхня боротьба з радянською владою.

Ключові слова: п'ятидесятники, п'ятидесятники-сіоністи, Святий Дух, Сіон, Протестантські церкви, комітет держбезпеки.

У 1920-х роках в Україні активно розвивалося п'ятидесятницьке вчення, засновником якого був І. Воронаєв. З самого початку у п'ятидесятницькому русі було декілька напрямів зі своїми особливостями. Одним із таких напрямів були так звані «євангельські християни п'ятидесятники-сіоністи», які діяли з початку 1920-х років на Західній Україні.

Наукове дослідження розвитку євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів почало проводитися у 1990-х роках істориком В. Франчуком [1].

Автор даної статті поставив за мету дослідити процес створення та розвитку релігійного руху євангельських християн п'ятидесятників-сіоністів.

П'ятидесятницький рух існує в Україні з початку ХХ століття. Велику роль у розповсюдженні п'ятидесятництва відіграв проповідник Іван Воронаєв, який прибув у 1921 р. з США до м. Одеси, де він і розпочав проповідувати. Вже у 1926 р. за його ініціативою було засновано Союз п'ятидесятників в Україні. Називались вони християнами євангельської віри. Назва «п'ятидесятники» пов'язується з їх особливою увагою до події, яка відбулася, згідно з біблійською історією, на п'ятидесятний день після